

О. М. Луговий

«Дани» на Русі та у Візантії на початку XI ст.

ід А. Кронхольма йде традиція вважати більшість скандинавів на службі як Візантії, так і Русі, шведами [1, р. 108]. Проте після досліджень французького історика хрестових походів та участі в них скандинавських армій П. Ріана [2] стало очевидним, що і сусіди Швеції виявляли неабияку зацікавленість подіями на Сході. Зокрема в XII ст. низка джерел свідчить про активну хрестоносну діяльність датчан.

Тим не менш датська складова варангського / варязького контингенту завжди розглядалась в тіні інших скандинавських загонів, тому причини та різноманітні аспекти, що стосувались їхньої служби у Візантії автоматично поширювались і на датчан. При цьому не враховувались кардинально інші темпи розвитку державних інституцій у Данії, більша включеність до континентальних течій суспільного розвитку, зокрема феодалізації та християнізації, хрестоносного руху. Насамкінець не можна ігнорувати власну, особливу хронологію появи датчан у історичних джерелах, присвячених півничанам на імперській службі. Фактично першим дослідженням, що поставило питання особливостей найму саме датських воїнів у Комнінівській армії, стала кандидатська дисертація Т. В. Ніколаєвої, аспірантки Г. А. Курбатова, захищена в Москві в 2009 р. [3].

Т. В. Ніколаєва вважає, що «с визита короля Ериха Доброго к Алексею I Комнину начинается многолетняя традиция регулярного пополнения византийской гвардии за счет воинского датского контингента, основанная на договорах между правителями обоих государств» [3, с. 17]. Дійсно, важко переоцінити історичне значення візиту 1103 р. датського конунга до Константинополя для налагодження прямих зв'язків між двома державами. Російська дослідниця ґрунтовно продемонструвала це. Пізніше, у другій половині XII ст. датчани постійно згадуються у складі збройних сил Візантії. Проте чи вперше тоді датчани з'явились у Візантії та на Русі, поєднані із Візантією єдиною системою організації військового найму?

Перша згадка етноніма данів (Dani, термін, що у середньовічній латині часто позначав взагалі будь-яких скандинавів, але й датчан зокрема) у візантійській армії належить Льву Марсійському, укладачу анналів монастиря Монте-Кассіно (кінець XI ст.). Він згадує данів у зв'язку із повстанням Мело в Барі, центрі візантійських володінь в Італії, в 1010–1011 р. В літературі існує думка, що «Danis, Russis et Gualanis», перераховані Львом, були залучені до додаткових військ, що їх тоді надіслав до Італії імператор Василій для придушення повстання [4, р. 51]. Однак дослівно Лев Марсійський передає наступне: «Отож, сей Мело, — повертаюся трохи назад, — з барійських громадян та й з усієї Апулії, найперший, як і найзнатніший, був, безумовно, найвідважніший, як і найрозважливіший, муж. Але із гордощами та пихою греків, які незадовго перед тим, а саме в часи першого Оттона, Апулію та Калабрію, отримавши допомогу від данів, русів та гваланів, собі привласнили, апулійці змиритися не могли, і з тим же Мело та певним лицарем Датто, рівною мірою найшляхетнішим та самого Мело родичем, на-решті повстали» (Leonis Marsicanis et Petri Diaconi Chronica Monasterii Casinensis, II, 37:

Н
Д
Т
С

«...Grecorum qui non multo ante, a tempore scilicet primi Ottónis Apuliam sibi Calabriamque sociatis in auxilium suum Danis, Russis, et Guálanis vendicaverant...»). Події датовані правлінням Оттона I, імператора Священної Римської імперії з 962 р. Який саме конфлікт тут згаданий, сказати важко. В правління Оттона I візантійські війська не проводили у Південній Італії таких дій, котрі можна було охарактеризувати як «привласнення» (їхня стратегія була скоріш оборонною). Однак очевидний зв'язок із двома бойовими кораблями русів, котрі бачив 19 липня 968 р. посол Оттона Ліудпранд Кремонський у гавані Константинополя. Руські кораблі були готові до відбуття в Італію разом із імперським флотом у складі ще 24 візантійських келандій та двох франкських суден (Legatio, 29). В X ст. скандинава у Візантії найвірогідніше було б очікувати зустріти саме у складі загонів етніків-росів, що візантійські автори їх поки що не розрізняли за етнічною належністю. Натомість італійці могли виявитись більш чутливими до мовного розмаїття у візантійській армії.

В монастирі Монте-Кассіно Лев Марсійський виконував обов'язки бібліотекаря і був добре ознайомлений із подіями IX, X та початку XI ст. Втім не можна виключати і того, що згадуючи про конфлікт між Візантією та Священною Римською імперією 960-х рр. у зв'язку з повстанням Мело у 1010 р., Лев Марсійський наділив візантійську армію деякими рисами сучасними для самого автора. Важко сказати також, чи відрізняв Лев Марсійський або ж його джерела датчан від шведів чи норвежців і кого саме тут позначають «дани». Однак важливо, що «дани», які в тексті зустрічаються лише один раз, вочевидь, відділені від «норманів», лицарів скандинавського походження із Нормандії, чиє завоювання Південної Італії є одним із головних сюжетів хроніки.

Близькою за часом є перша згадка «данів» на Русі. Вона з'явилась в контексті міжособної боротьби на Русі після смерті князя Володимира Святого. Святополк Володимирович кілька разів звертався за допомогою до свого тестя, польського князя Болеслава Хороброго, з метою протиставити об'єднані сили своєму братові Ярославу. Найзначнішим епізодом усобиці був похід 1018 р. польсько-печенізько-угорсько-німецького війська Болеслава проти Ярослава, котрий привів до зайняття Києва [див. напр.: 5, с. 26–32].

У зв'язку із цими подіями німецький хроніст Тітмар Мерзебургський створив один із найдавніших за часом описів середньовічного Києва: «У великому цьому місті, що того королівства столицею є, більше сорока церков наявні та вісім ринків, населення ж не злічити. Воно, як і вся тамтешня провінція, силами біглих рабів, що стікаються звідусіль, та особливо швидких данів, протистоїть печенігам та інших перемагає» («In magna hac civitate, que istius regni caput est, plus quam quadringente habentur ecclesiae et mercatus VIII, populi autem ignota manus, quae sicut omnis haec provincia ex fugitivorum robore servorum huc undique confluentium, et maxime ex velocibus Danis, multum se nocentibus Pecinegis hactenus resistebat et alios vincebat». Thietmar. VIII, 32 (16))¹.

В даному випадку ми приймаємо варіант перекладу, за яким згадка про рабів та «данів» відноситься не до населення Києва, а до тих, хто його захищає від печенігів. Чому варто розуміти цей фрагмент саме так, вичерпно обґрунтував професор університету Пенсільванії О. В. Рязановський [8]. На жаль в останньому російському перекладі «Хроніки Тітмара Мерзебургського» (на відміну від перекладу досліджуваного фрагменту М. Б. Свердлова та О. В. Назаренка [9, с. 143, тут же див. докладну історіографію перекладу фрагменту]) прийнятий застарілий варіант інтерпретації, якого в XIX ст. дотримувались Е. Кунік та В. Томсен [1, р. 124]¹. Згідно з ним населення

¹ П. Карлін-Хейтер пропонувала версію спорідненості «швидких данів» та росів-дромітів Псевдо-Сімеона [6, р. 359]. Нещодавно О. Черняк відкинув цю версію, надавши перевагу гіпотезі про звичайну описовість дій норманів з боку західноєвропейського автора [7, р. 85–91].

Києва в цілому «состоит из сильных беглых рабов, собравшихся здесь отовсюду, и, особенно из быстрых данов» [13, с. 178]. Такий переклад як мінімум не відповідає контексту інформації, повідомленої Тітмаром.

Публікуючи російський переклад твору німецького хроніста, М. Б. Свердлов відзначив нелюбов автора до терміну «нормани», котрий майже не вживається в цьому джерелі. Радянський дослідник підкреслював, що Тітмар зазвичай кличе вікінгів «піратами» або «данами», середньовічним етнонімом, який жодним чином не виказує їхньої національної належності [14; с. 100–101]. Втім «нормани» в тексті Тітмара все ж таки зустрічаються — тричі. Тому варто проаналізувати, наскільки конкретними були уявлення Тітмара про «данів». Етнонім *Dani* згадується у змістовній частині «Хроніки» дев'ять разів (нумерація розділів — за виданням 2009 р. У дужках — нумерація параграфів за виданням MGH, 1839 р.):

1. Lib. I, 17 (9) — йдеться про виправу короля Генріха I в Данію в 934 р., де були підкорені «нормани і дани». Тут Тітмар передає інформацію Відукінда Корвейського (I, 40). Відукінд, однак, згадує лише «данів».
2. Lib. II, 14 (8) — про хрещення «данів, керованих тоді Гаральдом» — Гаральдом Синьозубим, королем Данії, котрий прийняв хрещення близько 965 р.
3. Lib. II, 23 (15) — відсилка до загибелі саксонського герцога Бруно у 880 р. в бою проти «данів». Згідно із Фультенськими анналами герцог Бруно загинув, коли «Normanni» напали на Саксонію (*Annalium Fuldensium*, р. III, 880 // MGH SS I, р. 393), причому, судячи з переліку загиблих та полонених, напад був напрочуд вдалим. Відукінд Корвейський зазначає причиною смерті Бруно його «*exercitum contra Danos*» (*Widukindi Res Gestae Saxonicae*, I, 16). Оскільки географічно найближчими супротивниками Саксонії із народів Скандинавії були датчани, то логічно буде припустити, що саме вони напали на герцогство й у 880 р.
4. Lib. II, 31 (20) — згадка про датських послів (*legati... Danogum*) поряд із правителями та послами багатьох інших народів, що їх звезли до Кведлінбургу у 973 р. Посли з інших скандинавських країн не згадані, але варто зазначити, що Данія була головним дипломатичним партнером Священної Римської імперії на півночі і васалом німецького короля, тож варто було очікувати зустріти в Кведлінбурзі послів саме Данії.
5. Lib. III, 6 (4) — інформація про похід Оттона II проти «данів» у Шлезвіг у 974 р.
6. Lib. III, 24 (14) — інформація про спалення «данами» укріплень Хедебу у 983 р. Обидві останні події географічно тяжіють до власне Данії.
- 7–8. Lib. VII, 36 (26) та 41 (28) — детальний опис нападу на Англію синів «короля данів» Свена (датського короля Свена Вилобородого) та битви «данів» герцога Туркіля із англосаксонським військом. Йдеться про завоювання Англії датчанами 1014 р.
9. Lib. VIII, 32 (16) — нарешті остання згадка «данів», яка пов'язує їх із Києвом.

Зрозуміло, що з попередніх восьми згадок шість безумовно стосуються датчан, в двох же випадках таке розуміння етноніму більш ніж вірогідне. Якщо зазвичай Тітмар Мерзебурзький називав «данами» саме мешканців Ютландського півострову, то цілком логічно припустити, що і вдев'яте він застосував цей етнонім таким же чином. В цьому немає нічого дивного. В німецьких землях Данія була добре відома.

¹ В перекладі П. Голубовського, студента Київського університету св. Володимира, взагалі випущена інформація про «данів», а залишені лише «беглецы из рабов» [10, с. 35]. Ще 1957 р. старої версії перекладу дотримувався Х. Ловмянський, котрий тлумачив ці відомості як наслідок перебільшень та неточностей в описі Русі Тітмара, котрий не приймав безпосередньої участі у поході Болеслава та користався інформацією з других рук [11, с. 226, п. 5]. Так само в перекладі 1980 р. [12, с. 66] При цьому самих перекладачів дивує алогічність отриманих відомостей, що не підтверджуються іншими джерелами.

Сусідній народ німецькі автори зазвичай не сплутували із набагато більш віддаленими норвежцями та шведами. Наведемо формулювання одного із найкращих знавців скандинавських реалій серед середньовічних німецьких хроністів Адама Бременського: «Адже дани та інші народи, що є за Данією, франкськими істориками всі зуться норманами» (Adam. I, 16: *Nam Dani et ceteri qui trans Daniam sunt populi ab istoricis Francorum omnes Nordmanni vocantur*).

Отже згадка «данів» у Києві 1018 р. скоріш за все вказує саме на вихідців з Данії, а не на скандинавів взагалі. Чи така вже неймовірна присутність саме датчан на Східному шляху на початку XI ст.?

В історіографії міжнародних відносин початку XI ст. поширена думка, згідно із якою датсько-англійський король Кнут ворогував із князем Ярославом та підтримував дружні стосунки із Болеславом Хоробрим, польським князем, союзником Святополка Окаянного, супротивника Ярослава.

Перша частина цього твердження доводиться переважно долею синів англійського короля Едмунда Залізобокого, загиблого у бою із датчанами. Спершу вони перехувались у Данії. Адам Бременський (Adam. II, 51) та ранній коментар до «Законів Едуарда» прямо вказують на Русь як місце їхнього притулку. Князь Ярослав виступає в якості переховувача політичних біженців — ворогів Кнута [15, с. 135]. Друга частина вказаного твердження доводиться хіба що відсутністю згадок про прямі конфлікти між двома державами, Данією та Польщею, в 1014–1025 рр. [16, с. 265]. Оскільки відомо, що приблизно в цей час польське Помор'я визнало владу датського короля Кнута Свенсона, то припускається, що ця влада базувалась на добровільній покорі поморських князів більш сильному датському володарю, до того ж за матір'ю онуку Мешка I [17, с. 443–444; 18, с. 312–313]. Та навіть цей аргумент має слабкі сторони, як це показано у новітніх дослідженнях.

Завдяки «Сазі про Олава Святого» та «Пасму про Еймунда» ми знаємо, що варязька дружина Ярослава складалась зокрема із шведів вестготландського ярла Рьогнвальда Ульвсона та норвежців Еймунда Грінгсона, колишнього ярла Грінгарікі [19, с. 1073; 20, с. 73; 21, с. 4.]. Можна припустити, як це робив А. І. Лященко, що загопи цих ватажків склали усю варязьку дружину Ярослава, проте джерела не вказують кількості вояків в кожному окремому загоні, тож ми не можемо бути впевнені, що знаємо країни походження усіх варягів на руській службі в період боротьби Ярослава та Святополка Володимировичів.

Зазначений відомий етнічний склад варягів Ярослава можливий лише після одруження Інгігерди та київського князя, що відбулося за підрахунками О. В. Назаренка 1019 р. [22, с. 495–496]. Однак руський князь мав союз і з Кнутом Датським, підтвердженням чого є шлюб сестри Кнута Естрід-Маргаріти із «сином короля Русі», зафіксований Адамом Бременським у приписці до генеалогії датського короля Свена Естрідсена (Adam, II, 52, schol. 40: *Knut sororem suam Estred filio regis de Ruzzia dedit in matrimonium*). Цей матримоніальний союз датують 1014–1016 чи 1019 рр. В останньому випадку за гіпотезою О. В. Назаренка руським княжичем є Ілля, син Ярослава, посаджений ним на Новгородський престол та померлий 1019 р. [22, с. 484–486]. В будь-якому випадку цей династичний шлюб мав підкреслити та закріпити певні союзні стосунки між королівством Кнута та Руссю. Їх підтвердження О. В. Назаренко вбачає у військових діях Кнута взимку 1019–1020 р. проти якихось *Wandalos*, (на думку цього дослідника — поляків), зафіксованих «Історією англів» Генріха Хантінгтонського, та у *Witlandi* у 1022 р. (повідомлення «Англо-саксонської хроніки») [22, с. 496–498].

За цих обставин прихисток, наданий Ярославом синам Едмунда, виглядає скоріше як послуга королю Кнуту. Адже згідно із повідомленням Адама Бременського сини Едмунда (у Адама — Емунда) не збігли на Русь, а були засуджені до заслання на Русь (Adam, II, 51: *filius eius in Ruzziam exilio dampnatus*). За свідомством Жоффрау Гаймара, автора віршованої хроніки «*Lestorie des Engles*» (бл. 1150 р.), коли король Кнут під

впливом своєї дружини Імми задумав позбутись претендентів на англійський трон (Гаймар називає братів Едгаром та Етельредом — Eadgar, Æthelred), їхній наставник, також датчанин, Вальгар вивіз їх через Русь до Угорщини [23, р. 144–145; 24, с. 31–33]. Отож погроза вбивства братів походила, на думку Гаймара, в першу чергу від дружини Кнута, а не від самого короля. Не важко припустити, що дії ярла Вальгара були санкціоновані королем. У цьому зв'язку важко погодитись із тим, що відносини Русі та королівства Кнута Великого були ворожими протягом усього його правління. Ворожими вони стають лише після 1022–1025 рр. [22, с. 499–502].

Таким чином присутність датчан у варязькій дружині Ярослава під час боротьби за Київ у 1018 р., тобто до приєднання до неї значного шведського контингенту під проводом Рьогнвальда Ульвсона та в обставинах союзу між королем Кнутом та князем Ярославом є цілком можливою.

Чи можна знайти бодай натяк на ранній потяг датчан до Візантії та Східного шляху у власне скандинавських джерелах? У двох останніх розділах «Саги про йомсвікінгів» (тієї її поширеної редакції, що додана до «Саги про Олава Трюггвессона» в «Книзі з плаского острова») міститься важлива інформація про перебування на службі у Візантії датського хускарла Ейліва Торгільсона (Æilijfr Þorgilsson). Він був намісником короля Свейна Вилобородого в Лондоні та керував армадою з 60-ти кораблів на Темзі. Після смерті Свейна в 1014 р. та обрання королем Англії Едмунда в 1016 р. і його успіхів у протистоянні із датчанами, Ейлів втік до Данії. Зважаючи на молодий вік нового короля Кнута, Ейлів не став там затримуватись і вирушив до Візантії, де очолив загін варангів та загинув в бою (Æilijfr ferr vt j Mykladard ok geordizst höfðinge firir Uæringialide ok fell þar vm sidir) [25, S. 203–205]. Такі свідчення скандинавського джерела дозволили дослідникам зарахувати Ейліва Торгільсона до ватажків скандинавських найманців у Візантії [див. перелік варягів ісландських сімейних саг у Константинополі: 20, с. 326].

Втім в дослідницькій літературі наводились певні міркування про те, що Ейлів залишався в Англії значно пізніше. «Хроніка принців» (відома також під валлійською назвою «Brut y Tŷwysogion»), що велась в якості анналів у валлійському абатстві Страта Флоріда, повідомляє під 1021 роком про напад на Уельс якогось Ейлафа (Eulaff), котрий розорив землі колишнього королівства Дівед на південному заході країни. В бою із Ейлафом загинув брат короля Ллівеліна ап Сейсілла Гівел. Лише втручання самого короля Ллівеліна примусило Ейлафа відступити [26, р. 44–45]. Звісно, ці свідчення, які розцінювались як доказ того, що Ейлів Торгільсон залишився в Англії та служив королю Кнуту, змусили дослідників намагатися узгодити між собою хронологію подій у спосіб, котрий навряд чи можна вважати вдалим [див. про цю дискусію: 4, р. 201–202].

Попри сумніви, що висловлювались щодо автентичності самої «Хроніки принців», (її єдиний манускрипт відноситься аж до середини XVI ст., та являє собою, мовляв, валлійський переклад латиномовного оригіналу [27]), припустимо, що події, викладені тут, реальні. Але чи є необхідність взагалі узгоджувати їх із текстом «Саги про йомсвікінгів»? Ейлів є досить поширеним скандинавським ім'ям. Цілком реально припустити існування в обмежений період часу кількох скандинавських військових ватажків із одним іменем. Більше того, Eulaff може бути викривленням у кількох послідовних перекладах ще більш поширеного імені Олаф.

Якщо ж уважніше придивитись до тексту статті в «Хроніці принців», то побачимо й прямі аргументи проти того, що напад здійснив Ейлів Торгільсон: одразу після повідомлення про напад Ейлафа йдеться про дії там-таки на півдні Уельсу скоттів (Ysgottiaid). Цим етнонімом у джерелі зазвичай названі ірландці. Скотти підійшли під місто Кармартен, їх супроводжували Гівель та Мередід, сини Едвіна, спадкоємці Діведу. Ллівелін «вийшов супроти них і змусив Ейлафа до втечі». Таким чином два напади на Уельс не розділені. Ейлаф, котрий не має жодного іншого визначення (він скажімо не засоційований ані з датчанами-Daeniaid, ані з саксами-Saeson)

виступає лідером скоттів, котрі допомагають королевичам Діведу здобути батьківський стіл. Географія нападу (спочатку землі Діведу, далі — місто Кармартен, що знаходиться на східному кордоні цього регіону), здається, підтверджує напрямок нападу із заходу, а перші слова річної статті «Хроніки» прямо вказують на прибуття Ейлафа до Британії ззовні.

В цілому ці відомості навряд чи виказують дії Ейліва Торгільсона, який мав би нападати зі сходу, з середини Британії, з наново окупованої датчанами короля Кнута Англії. Надто якщо врахувати пряму вказівку «Саги про йомсвікінгів» про те, що Ейлів не залишився при дворі Кнута. Тож він не міг в 20-х рр. XI ст. брати участь у подіях на Британських островах. Скоріше варто атрибутувати напад на королівство Дівед до когось із ватажків вікінгів в Ірландії, відомих схильністю до найманої служби різним місцевим династам. Можливо, на роль Eulaff'a «Хроніки принців» міг би претендувати юний Олаф, син дублінського конунга Сіґтриґга Шовкобородого, відомий своїми більш пізніми звітями. В будь-якому разі ми маємо відмовитись від спроб узгоджувати між собою біографії Ейліва та Ейлафа та сприймати першого як окремого персонажа датської історії.

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що повідомлення німецького хроніста Тітмара Мерзебурзького, однієї із редакцій «Саги про йомсвікінгів» та Монте-Кассінського анналіста Льва Марсійського засвідчили початковий період самостійного, відокремленого від інших скандинавських потоків, просування датчан через володіння руських князів Східним шляхом до Візантії. Взяті окремо ці три свідчення є вельми сумнівними, однак разом вони створюють досить цілісну картину. Датчани можливо вже з X ст., та напевне з XI ст. присутні у візантійському війську, куди вони в цей час прибували Руссю, проходячи на своєму шляху через службу руським князям, де вони й зафіксовані у 1018 р. Присутність датчан цього року серед оборонців Києва обумовлена просуванням до Візантії хускарлів Свейна Вилобородого, які не побажали визнати нового датського короля Кнута своїм володарем, або можливими союзниками відносинами Ярослава Володимировича із Кнутом.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Thomsen V.* The Relations between Ancient Russia and Scandinavia and The Origin of the Russian State. — L.; Oxford, 1877.
2. *Riant P.* Expéditions et Pèlerinages des Scandinaves en Terre Sainte au temps des croisades. — P., 1865.
3. *Николаева Г. В.* Отношения между Данией и Византией в XII в. (по хронике Саксона Грамматика «Деяния данов», книги X—XVI, и византийским источникам XII в.). Автореф. дис. на соискание ученой степени канд. ист. наук. — М., 2009.
4. *Blöndal S.* The Varangians of Byzantium: an Aspect of Byzantine Military History / Transl., revised and rewritten by B. Benedikz. — N. Y., 1978.
5. *Головка А. Б.* Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X — первой трети XIII вв. — К., 1988.
6. *Karlin-Hayter P.* (P. K.-H.) “Swift Danes” // Byzantion. — 1965. — Vol. 35.
7. *Schernyak A.* Rôs-Dromitai et “veloces Dani» de Thietmar von Merseburg // Византинороссика. — Т. 3. — 2005.
8. *Riasanovsky A. V.* «Runaway Slaves» and «Swift Danes» in Eleventh-Century Kiev // Speculum. — 1964. — Vol. 39, № 2.
9. *Назаренко А. В.* Немецкие латиноязычные источники IX—XI в. — М., 1993.
10. *Голубовский П.* Хроника Дитмара, как источник для русской истории // Университетские известия. — Год. 18. — 1878. — № 9.
11. *Ловмянский Х.* Русь и норманны / Пер. с польского. — М., 1985.

12. Рапов О. М., Ткаченко Н. Г. Русские известия Титмара Мерзебургского // Вестник Московского университета. Серия 8. История. — 1980. — № 3.
13. Титмар Мерзебургский. Хроника / Пер. с лат. И. В. Дьяконова. — Изд. 2-е. — М., 2009.
14. Латиноязычные источники по истории Древней Руси. Германия IX — первая половина XII в. — М.; Л., 1989.
15. Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси. — М., 1968.
16. Королюк В. Д. Западные славяне и Киевская Русь в X—XI вв. — М., 1964.
17. Гильфердинг А. Собрание сочинений. Т. IV. История Балтийских славян. — СПб., 1874.
18. Labuda G. Polska a Skandynawia w IX—X wieku // Początki państwa Polskiego. T. I Organizacja polityczna. — Poznań, 1962.
19. Вяземский А. И. «Eymundar saga» и русские летописи // Известия АН СССР. VI сер. — 1926. — Т. 20. — № 12.
20. Прицак О. Походження Русі. Т. II. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія. — К., 2003.
21. Луговий О. Найм скандинавських воєнків у Київській Русі та Візантії в цифрах // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. — Вип. 16. — Рівне, 2009.
22. Назаренко А. В. Древняя Русь на международных путях. — М., 2001.
23. Lestorie des Engles solum la Translacion Maistre Geffrei Gaimar / Transl., edited by Th.D.Hardy and Ch. Tr. Martin. — L., 1889.
24. Алексеев М. П. К вопросу об англо-русских отношениях при Ярославе Мудром // Научный бюллетень Ленинградского государственного университета. — 1945. — № 4.
25. Flateyjarbók. En Samlung af Norske Konge-sagaer / Ed. Guðbrandur Vigfússon and C. R. Unger. — Bd. I. — Christiania, 1860.
26. Brut y Tywysogion // Archæologia Cambrensis. Journal of the Cambrian Archæological Association. — Vol. X, third series. — L., 1864. — Part 2.
27. Tout Th. Fr. Eineon // Dictionary of National Biography, 1885—1900. — Vol. 17.

Резюме

Луговий О. М. «Дани» на Русі та у Візантії на початку XI ст.

У статті проаналізовано низку свідочств, що доводять позитивну кон'юнктуру для переміщення датських воєнків до Візантії Східним шляхом на початку XI ст. Першим свідочством є згадка «данів» у візантійській армії в Італії в другій половині X ст. Львом Марсійським. Особливо важливою є інформація «Хроніки» Титмара Мерзебургського про «данів» в Києві під час боротьби за владу між Ярославом та Святополком Володимировичами. Титмар використовує етнонім «дани» саме для визначення вихідців з Ютландського півострова, а не скандинавів взагалі, як зазвичай стверджується. Тому його згадка про «данів» у 1018 р. підтверджує можливість в цей час мирних відносин між князем Ярославом та Кнудом Великим, королем Данії. «Сага про йомсвікінгів» вказує на можливість перебування на Русі датських загонів після смерті Свейна Виллобородого і без волі його сина Кнута.

Ключові слова: Візантія, Київська Русь, Данія, Східний шлях, високе середньовіччя, військове найманство.

Резюме

Луговой О. М. «Даны» на Руси и Византии в начале XI в.

В статье анализируется ряд свидетельств, доказывающих существование позитивной конъюнктуры для перемещения датских воинов в Византию по Восточному пути

уже в начале XI в. Первым свидетельством является упоминание Львом Марсиканским «данов» в составе византийской армии в Италии во второй половине X в. Особенно важна информация «Хроники» Титмара Мерзебургского о «данах» в Киеве во время борьбы за власть между Ярославом и Святополком Владимировичем. Титмар использует этноним «даны» именно для определения выходцев с Ютландского полуострова, а не скандинавов вообще, как обычно утверждается. Поэтому его упоминание о «данах» в 1018 г. подтверждает возможность в это время мирных отношений между князем Ярославом и Кнудом Великим, королем Дании. Кроме того, «Сага о йомсвикингах» указывает на возможность пребывания на Руси датских отрядов после смерти Свейна Вилобородого и помимо воли его сына Кнута.

Ключевые слова: Византия, Киевская Русь, Дания, Восточный путь, высокое средневековье, военное наемничество.

Summary

O. Lugovyi. Concerning Danes in Rus' and Byzance at the Beginning of the XI cent.

Article analyses a number of witnesses that proves the positive conjuncture for transfer of Danish warriors towards Byzantium by the Austerwegr at the beginning of XI cent. First is the allusion by Leo of the Marsi for the *Danes* in the Byzantine army in Italy already at the second half of the X cent. The information from "Chronic" of Thietmar of Merseburg about *Danes* in Kiev at the time of struggle for power between Vladimir sons Yaroslav and Svyatopolk is of particular importance. Thietmar used ethnonym *Danes* as usual not to indicate all Scandinavians but exactly descendants from Jutland peninsula. So we can concern *Danes* in this very case to be also from Denmark, which reveal the possibility of peaceful relations between knyaz Yaroslav and Canute the Great, king of Denmark. "Yomsvikinga-saga" points out the possibility of Danish detachment ingress at the Rus after the death of Sweyn Forkbeard even without his son Canute will.

Key words: Byzantium, Kievan Rus, Denmark, Danes, Austerwegr, High Middle Ages, mercenaries.

